

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
Факультет менеджменту і економіки
Кафедра прикладної економіки і міжнародних економічних відносин

ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор
з науково-педагогічної роботи
професор *В. Петров*
26 серпня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА
обов'язкової навчальної дисципліни
«МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Галузь знань: - **07 «Управління та адміністрування»**
Спеціальність: - **073 «Менеджмент»**
Рівень вищої освіти – **третій (освітньо-науковий)**
Форма навчання – **денна та заочна**

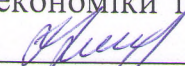
Харків - 2020

Робоча програма навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень» третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 073 «Менеджмент».

Розробник: Олійник Таміла Іванівна - доктор економічних наук, професор

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри прикладної економіки і міжнародних економічних відносин

Протокол № 1 від 26 серпня 2020 р.

Завідувач кафедри прикладної економіки і міжнародних економічних відносин доктор екон. наук, професор Ломовських Л.О.

Схвалено навчально-методичною комісією факультету менеджменту і економіки. Протокол № 2 від « 26 » серпня 2020 р.

Голова навчально-методичної комісії
факультету менеджменту і економіки,
к.е.н., доцент

Ю. ФІЛІМОНОВ

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній рівень підготовки	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 4	Галузь знань: 07 Управління та адміністрування	Обов'язкова	
Модулів – 2	Спеціальність: 073 Менеджмент	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Загальна кількість годин - 120		Семестр	
		1-й	1-й
		Лекції	
	26 год.	8 год.	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи здобувача - 6	Рівень підготовки – третій (освітньо-науковий)	Практичні, семінарські	
		26 год	8 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		68 год.	104 год.
		Вид контролю іспит	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень» є оволодіння теоретичними, методологічними та методичними засадами наукового дослідження, процесом наукового пізнання і творчості, навичками наукового пошуку в аграрному секторі менеджменту, отримання теоретичного і практичного досвіду систематизації набутих знань та вироблення умінь застосовувати теоретичні знання в практичній роботі при виконанні здобувачами дисертаційної роботи.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Методологія наукових досліджень» є:

- теоретична підготовка студентів з таких питань: еволюція науки як сфери людської діяльності, її зміст і функції у суспільстві;
- сутність основних понять і категорій методології наукових досліджень;
- методологія та процес наукових досліджень, оцінка їх ефективності; вибір об'єкту, предмету та методів наукового дослідження; інформаційне забезпечення наукових досліджень та методика роботи над літературними джерелами;
- використання автоматизованих систем та програм обробки інформації у наукових дослідженнях; складання звітів про науково-дослідну роботу; визначення ефективності наукових досліджень.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувач повинен

знати:

- основоположні поняття про науку і наукові дослідження;
- сутність методології та її складових;
- властивості застосування в наукових дослідженнях загальнонаукових, емпіричних, економіко-статистичних, монографічного, розрахунково-конструктивного, нормативного, балансового, нормативного методів досліджень;
- вимоги до оформлення наукової роботи;
- алгоритм захисту наукової роботи.

уміти:

- правильно формулювати зміст, предмет і об'єкт дослідження;
- організувати проведення наукового дослідження;
- формувати структуру наукової роботи та інформаційну базу для її проведення;
- застосовувати методи наукового дослідження та виконувати аналіз і оцінку одержаних результатів;
- оформляти наукову роботу, оприлюднювати її результати та запроваджувати їх у виробництво.

Результатом вивчення дисципліни є набуття здобувачами таких компетенцій:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу економічних

процесів, явищ, механізмів та розуміння їх причинно-наслідкових зв'язків, вміння пристосовуватись до нових умов та ситуацій, організація, планування та прогнозування результатів наукових досліджень;

- здатність розуміти та уміло використовувати математичні методи та моделі, які часто використовуються у плануванні і економічних прогнозах;

- здатність розв'язувати широке коло проблем і поставлених задач шляхом розуміння їх фундаментальних основ та використання теоретичних і практичних методів, засвоєних з програми менеджменту;

- вміння використовувати відповідне програмне забезпечення для проведення економічних розрахунків планування менеджменту;

- здатність пояснити широке коло термінів і процесів, що відбуваються у сфері менеджменту, яка ґрунтується на глибокому знанні та розумінні дії об'єктивних економічних законів;

- вміння розробляти стратегії управління ризиками;

- здатність до здійснення економічної аналітики та впровадження результатів дослідження.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі набувають такі **компетентності**:

інтегральна компетентність – здатність розв'язувати комплексні проблеми питання у сфері менеджменту та дослідницької діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики;

загальні компетентності:

- здатність до організації та проведення оригінальних наукових досліджень;

спеціальні компетентності:

- здатність до пошуку, обробки, аналізу та узагальнення проведення самостійних наукових досліджень у сфері менеджменту;

- здатність до впровадження результатів власних досліджень у сфері менеджменту.

Програмні результати навчання:

- організовувати та проводити оригінальні наукові дослідження у сфері менеджменту на відповідному фаховому рівні, досягти наукових результатів та створювати нові знання для розв'язання актуальних проблем науки та практики;

- демонструвати навички самостійного виконання наукових досліджень, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, оцінювати результати роботи і нести відповідальність за особистий професійний розвиток ;

- здійснювати критичний аналіз, узагальнювати результати наукових досліджень, формувати та обґрунтовувати висновки і пропозиції щодо проведених досліджень;

- обирати та використовувати загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень у галузі менеджменту;

- здійснювати апробацію та впровадження результатів наукових досліджень в сфері менеджменту.

Міждисциплінарні зв'язки

Дисципліна та її розділи, що передують вивченню дисципліни:

1. Філософія.

Дисципліна та її розділи, у яких використовуються матеріали дисциплін: «Педагогіка вищої школи», «Стратегічна інноватика», «Управління інноваційною діяльністю», «Проектний менеджмент», «Дослідження операцій в менеджменті»

Захист дисертаційної роботи

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Основоположні положення наукової методології

Тема 1. Основоположні поняття про науку і наукові дослідження.

Сутність науки як суспільної категорії. Закон і закономірності розвитку науки. Поняття наукових досліджень. Фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Об'єкт і предмет наукового дослідження. Результат наукового дослідження.

Тема 2. Методологія та загальні методи наукових досліджень

Сутність методології та її складових. Загальнонаукові емпіричні методи дослідження. Діалектичний підхід в економічних дослідженнях. Метод наукового експерименту. Соціологічний метод (метод опитування). Метод експертних оцінок. Основні групи загальнонаукових теоретичних методів дослідження. Емпіричні методи. Аналізі синтез. Абстрагування. Індукція і дедукція. Логічні закони та практика. Закон тотожності. Омонімія. Синонімія. Закон протиріччя. Умовивід. Правила аргументації.

Тема 3. Визначення проблеми та організація наукового дослідження

Вибір теми наукового дослідження. Основні наукові підходи до вибору теми. Сутність та основні етапи організації досліджень. Визначення проблеми та її конкретизація. Попередня розробка теоретичних положень. Розробка гіпотез. Вибір проблеми та вимоги до теми дослідження. Визначення мети і завдань наукового дослідження. Конкретизація проблеми дослідження. Визначення методики та методів дослідження. Застосування системного підходу в наукових дослідженнях.

Тема 4. Літературна форма представлення результатів наукового дослідження та інформаційне забезпечення

Літературна форма представлення результатів наукового дослідження. Роль інформації в наукових дослідженнях та класифікація наукових документів. Якість інформації в науковому дослідженні. Структура та призначення наукових документів. Принципи збору інформаційного матеріалу. Склад і структура наукових матеріалів. Процес збору матеріалів. Характеристика релевантної, бібліографічної та основної інформації.

Змістовий модуль 2. Структура та методи проведення наукових досліджень, представлення їх результатів.

Тема 5. Структура наукового дослідження та змістове наповнення його складників

Побудова загальної структури наукового дослідження. Змістове наповнення титульної сторінки, плану та вступу наукового дослідження. Сутність поняття «наукової новизни», її структуризація й особливості трактування. Наукові підходи до побудови структури основної частини наукового дослідження і загальні вимоги до її викладу. Вимоги до впровадження нових прикладних результатів та формулювання висновків проведеного дослідження.

Тема 6. Спеціальні методи економічних досліджень

Методи збору та узагальнення інформації. Методи спостереження та збору даних. Методи вибіркового спостереження. Економіко-статистичні методи дослідження метод статистичних групувань, індексний метод, динамічні ряди, графічний метод. Монографічний метод дослідження. Метод кореляційно-регресивного аналізу Методи прогнозування. Методи моделювання. Розрахунково-конструктивний, балансовий та нормативний методи дослідження.

Тема 7. Оформлення, апробація та захист наукової роботи.

Форми завершення наукових досліджень.

Загальні вимоги до друку наукових робіт. Висновки. Посилання на структурні елементи наукової роботи. Примітки. Написання переліків. Розбивка тексту на абзаци. Написання цитат. Вимоги до оформлення таблиць. Вимоги до оформлення та представлення в тексті формул. Оформлення Рисунків, Додатків та списку літературних джерел.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Денна форма навчання				Заочна форма навчання			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	п/с	сам		л	п/с	сам
<i>Змістовий модуль 1. Основоположні положення наукової методології</i>								
Тема 1. Основоположні поняття про науку і наукові дослідження.	8	2	2	4	8	1	1	6
Тема 2. Методологія та загальні методи наукових досліджень.	8	2	2	4	8	1	1	6
Тема 3. Визначення проблеми та організація наукового дослідження.	8	2	2	4	8	1	1	6
Тема 4. Літературна форма представлення результатів наукового дослідження та інформаційне забезпечення.	8	2	2	4	8	1	1	6
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	32	8	8	16	32	4	4	24
<i>Змістовний модуль 2. Структура та методи проведення наукових досліджень, представлення їх результатів.</i>								
Тема 5. Структура наукового дослідження та змістове наповнення його складників.	20	2	2	16	22	1	1	20
Тема 6. Спеціальні методи економічних досліджень.	44	12	12	20	44	2	2	40
Тема 7. Оформлення, апробація та захист наукової роботи. Форми завершення наукових досліджень.	24	4	4	16	22	1	1	20
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	88	18	18	52	88	4	4	80
Усього годин	120	26	26	68	120	8	8	104

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Методологія наукових досліджень	2	1
2	Визначення проблеми та організація наукового дослідження.	2	1
3	Визначення проблеми та організація наукового дослідження.	2	1
4	Літературна форма представлення результатів наукового дослідження та інформаційне забезпечення.	2	1
	Разом	8	4

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1.	Структура наукового дослідження та змістове наповнення його складників.	2	1
2.	Спеціальні методи економічних досліджень.	12	2
3.	Оформлення, апробація та захист наукової роботи. Форми завершення наукових досліджень.	4	1
	Разом	18	4

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
–	–	–

8. Самостійна робота

Самостійна робота здобувача відноситься до інформаційно-розвиваючих методів навчання і є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Види самостійної роботи студентів за цільовим призначенням:

1. Вивчення нового матеріалу: опрацювання лекційного матеріалу, наукові досліджування по затвердженій темі здобувача наукового ступеня.

2. Поглиблене вивчення матеріалу: підготовка до тестування, практичних занять, семінарів; виконання розрахунків по досліджуваних об'єктах; інші види занять.

3. Вивчення матеріалу з використанням елементів творчості: проведення лабораторних робіт з елементами творчості; розв'язання нестандартних задач; виконання розрахунково-графічних робіт; участь у розборі проблемних ситуацій; складання рефератів, доповідей, інформацій з заданої теми; інші види занять.

4. Вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок в умовах виробництва: робота на досліджуваних об'єктах, виступи на наукових конференціях, підготовка препринтів.

Тематика самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Основоположні поняття про науку і наукові дослідження.	4	6
2	Методологія та загальні методи наукових досліджень.	4	6
3	Визначення проблеми та організація наукового дослідження.	4	6
4	Літературна форма представлення результатів наукового дослідження та інформаційне забезпечення.	4	6
5	Структура наукового дослідження та змістове наповнення його складників.	16	20
6	Спеціальні методи економічних досліджень.	20	40
7	Оформлення, апробація та захист наукової роботи. Форми завершення наукових досліджень.	16	26
	Разом	68	104

9. Індивідуальні завдання

№ з/п	Назва теми
1	Основоположні поняття про науку і наукові дослідження.
2	Загальнонаукові методи наукових досліджень.
3	Спеціальні методи наукових досліджень
4	Літературна форма представлення результатів наукового дослідження та інформаційне забезпечення.
5	Міграційні процеси в Україні: проблеми та шляхи вирішення.
6	Визначення рівня і динаміки безробіття (зайнятості населення) регіону.
7	Кадрова політика підприємства (на прикладі провідних компаній світу).
8	Принципи формування мінімального споживчого бюджету в Україні.
9	Характеристика трудового потенціалу регіону (області, району).
10	Проблеми розвитку соціально-трудових відносин у контексті європейської інтеграції.
11	Соціально-економічна характеристика трудових ресурсів регіону (області, району).
12	Розширене відтворення населення та трудових ресурсів на селі.
13	Сучасні форми матеріального стимулювання працівників.
14	Проблеми формування сучасної робочої сили в сільському господарстві.
15	Стан та ефективність використання трудових ресурсів у сільському господарстві.
16	Управління міграційними процесами на селі.
17	Динаміка прожиткового мінімуму в Україні, його вплив на рівень життя населення.
18	Самозайнятість сільського населення як спосіб подолання безробіття.

19	Тенденції безробіття і зайнятість сільського населення в Україні.
20	Чинники розвитку трудового потенціалу і їх вплив на конкурентоспроможність працівників.
21	Вплив сезонності сільськогосподарського виробництва на використання трудових ресурсів.
22	Мотивація та ціна робочої сили в сільському господарстві.
23	Впровадження новітніх технологій як умова підвищення продуктивності праці.
24	Особливості становлення нових соціально-трудова відносин в Україні.
25	Пенсійна реформа в Україні та її наслідки.
26	Праця як сфера життєдіяльності та її ефективність
27	Управління міграційними процесами на селі.
28	Динаміка прожиткового мінімуму в Україні, його вплив на рівень життя населення.
29	Сучасна демографічна ситуація в Україні: проблеми та перспективи.
30	Ключові фактори підвищення продуктивності праці у сільському господарстві України.
31	Мотивація та ціна робочої сили в сільському господарстві.
33	Розвиток соціальної сфери села.
34	Інвестиції в людський капітал як фактор економічного зростання АПК.
35	Джерела формування доходів сільського населення і напрямки їх використання (грошові доходи і витрати населення України).
36	Особливості ринку праці в аграрному секторі економіки України.
37	Приховане безробіття в Україні, його причини, наслідки та шляхи подолання.
38	Механізм державного регулювання ринку праці в Україні.
39	Сучасні форми матеріального стимулювання працівників.

10. Методи навчання

Під час вивчення дисципліни використовуються наступні методи навчання:

1). Група методів за джерелом інформації і сприйняття навчальної інформації – **словені** (лекція, семінари, бесіда, розповідь); **наочні** – (ілюстрація, демонстрація, презентація), **практичні** (збір інформації, її економічна обробка, розрахунки, графічно-схематичне зображення інформації).

Лекція - логічно вивершений, науково обґрунтований і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, ілюстрований, за необхідності, засобами наочності та демонстрацією дослідів. Лекція є однією з основних організаційних форм навчальних занять і, водночас, методів навчання.

Лекція із застосуванням ігрових методів - застосовуються методи мозкової атаки, методи конкретних ситуацій та інші, коли здобувачі самі формулюють проблему, і самі намагаються її вирішити.

Семінари - форма навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких здобувачі готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань. Семінарські заняття можуть проводитися у формі бесіди, рецензування та обговорення доповідей, дискусій.

Практичні заняття - форма навчального заняття, на якому викладач організує детальний розгляд здобувачами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання здобувачем відповідно до сформульованих завдань.

Індивідуальне заняття - форма навчального заняття, що проводиться з окремими здобувачами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей.

Консультація –

1) форма навчального заняття, при якій здобувач отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування (проводяться протягом семестру – поточні консультації та екзаменаційні).

2). Група методів за логікою передачі і сприйняття навчального матеріалу: **індуктивні, дедуктивні, аналітичні**;

3). Група методів за ступенем самостійного мислення при засвоєнні знань – **репродуктивні та продуктивні** (дослідницькі, пошукові);

4). Група методів за ступенем управління навчальним процесом: навчання під керівництвом викладача, самостійна робота здобувача з навчальною та науковою літературою, текстами лекцій, підготовка до семінарських і практичних занять, робота з комп'ютером, виконання письмових завдань.

11. Методи контролю

Система оцінювання знань та навичок здобувачів передбачає виставлення оцінок за всіма формами проведення занять. Перевірка та оцінювання знань здобувачів проводиться у наступних формах:

1. Оцінювання роботи здобувачів у процесі семінарських занять.
2. Оцінювання роботи здобувачів під час проведення практичних занять.
3. Проведення підсумкового екзамену.

Поточне оцінювання знань та умінь здобувачів здійснюється під час проведення семінарських та практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача до виконання конкретної роботи.

Об'єктами поточного контролю є активність та результативність роботи здобувача протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни.

Оцінювання проводиться за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;
- ступінь засвоєння матеріалу дисципліни;
- ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;

- уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді конкретних ситуацій з досліджуваної проблеми;
- логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії;
- вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Максимальна кількість балів ставиться за умови відповідності виконаного завдання здобувачем.

При оцінюванні практичних завдань увага приділяється якості, самостійності та своєчасності виконаних завдань.

Підсумковий контроль проводиться в кінці вивчення курсу у вигляді екзамену.

12. Розподіл балів, які отримують здобувачі

Поточне тестування та самостійна робота							Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7		
5	5	5	5	10	20	10	40	100

Підсумковий контроль включає три теоретичних питання. На іспит виносяться ключові питання, завдання, що потребують творчої відповіді та вміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх при вирішенні практичних завдань.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90-100	A	зараховано
82-89	B	
75-81	C	
66-74	D	
60-65	E	
35-59	FX	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

1. Андрійчук В.Г. Основи наукових досліджень в агробізнесі: навч. посібники / [В.Г. Андрійчук]. – К.: КНЕУ, 2018. – 491 с.

2. Олійник Т.І. Методологія наукових досліджень: методичні вказівки до практичних, семінарських занять та самостійної роботи для здобувачів третього (освітньо-наукового рівня) вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» / [Т.І. Олійник]. – Харків, [Електронний ресурс], 2020. – 32 с.

14. Рекомендована література

Основана

1. Андрійчук В.Г. Основи наукових досліджень в агробізнесі: навч. посібники / [В.Г. Андрійчук]. – К.: КНЕУ, 2018. – 491 с.
2. Стеченко Д.М. Методологія наукових досліджень: підручник – 2-ге вид., перероб. і доп. / [Д.М. Стеченко, О.С. Чмир]. – К.: Знання, 2007. – 317 с.

Додаткова

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с.
2. Білуха М.Г. Основи наукових досліджень: підручник для студ. екон. спец. вузів / М.Г. Білуха. – К.: Вища школа., 1997. – 271 с.
3. Єріна А.М. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник. – К. – 2004. – 212 с.
4. Колот А.М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу: навч. посібник. – К.: КНЕУ, 1998. – 224 с.
5. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник / О.В. Крушельницька. - К.: Кондор, 2003. - 192 с.
6. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 124 с.
7. Малюга Н.М. Наукові дослідження в бухгалтерському обліку: навчальний посібник. – Житомир: ПП Рута, 2003. – 476 с.
8. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. посібник / І.С. П'ятницька-Позднякова. - К., 2003. - 116 с.
9. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій: Посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 208 с.
10. Методика визначення ефективності витрат на наукові дослідження і розробка та їх впровадження у виробництво Міністерства економіки від 25.09.01 № 218/446.

Інформаційні ресурси

У процесі вивчення дисципліни використовується система інформаційних ресурсів: дидактичні, програмні, інтернет-мережа, бібліографічні, бібліотечні. Серед них нормативно-правова база (закони, постанови, положення, накази) акти Міністерства освіти і науки України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Головних управлінь освіти та науки на обласному та районному рівнях, інтернет-ресурси, періодичні видання, наукові праці професорсько-викладацького складу, тези та матеріали наукових конференцій.

1. Сайт Верховної ради України – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

2. Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.